

Het mensenrecht op water en sanitaire voorzieningen: een wandeling door de geschiedenis

Protos pleit al sinds zijn ontstaan voor de erkenning van het recht op drinkwater en sanitaire voorzieningen als een mensenrecht. Het debat hierover woedt al meer dan twintig jaar binnen de internationale gemeenschap. En zoals vaak het geval is bij dit soort debatten, gaat het niet enkel om principes en spelen ook verborgen agenda's mee. Zo zijn er enkele rijke landen die overwegen om hun watervoorraden als een basisgrondstof tegen betaling aan te bieden, wat binnen een context van water als mensenrecht natuurlijk behoorlijk tegenstrijdig is. Andere landen vrezen dan weer de reacties van hun eigen bevolking die de overheden op hun plichten kan wijzen.

En hoewel het recht op drinkbaar water en goede sanitaire voorzieningen voor ons in België heel vanzelfsprekend lijkt, is het nog niet opgenomen in onze grondwet.

Hieronder lees je over enkele mijlpalen in de geschiedenis van de erkenning van dit recht.

1992 – 2006: een moeizame start

Sinds de internationale waterconferentie in Dublin in 1992 bleef de internationale gemeenschap (institutioneel) weigeren om de toegang tot water als een mensenrecht te erkennen, m.a.w. als een universeel, onverdeelbaar en on-aantastbaar recht. Pas eind 2002 kwam er een eerste doorbraak binnen de Verenigde Naties.¹⁾

Water is de onvervangbare basis van alle leven op aarde, en daarom moet de toegang tot water formeel erkend worden als een mensenrecht. Dat formuleerde een expertencommissie binnen de VN eind 2002 als volgt: *“Water is een beperkte natuurlijke rijkdom en een publiek goed, fundamenteel voor leven en gezondheid. Het mensenrecht op water is essentieel om een leven in menselijke waardigheid te kunnen leiden. Het is een voorwaarde voor de realisatie van andere mensenrechten. Het mensenrecht op water geeft iedereen recht op voldoende, veilig, aanvaardbaar, fysisch bereikbaar en betaalbaar water voor persoonlijk en huishoudelijk gebruik. Een adequate hoeveelheid veilig*

Bunia, DR Congo (Foto © Nick Hannes)

water is noodzakelijk om sterfte door uitdroging te voorkomen en de kans op watergerelateerde ziekten te verkleinen, om te verbruiken, te koken en om in persoonlijke en huishoudelijke hygiënische behoeften te voorzien. De beschikbaarheid van water moet niet eng geïnterpreteerd worden, met enkel referenties naar volumetrische hoeveelheden en technologieën. Water moet behandeld worden als een sociaal en cultureel goed en niet in de eerste plaats als een economisch goed. De manier waarop het recht op water gerealiseerd wordt, moet duurzaam zijn, zodat het recht op water kan gelden voor de huidige en de toekomstige generaties.”

1) UN, 2002, Economic and Social Council, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, The right to water (Articles 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No 15 (2002) E/C.12/2002/11 <http://documents.foodandwaterwatch.org/doc/comment-15.pdf>

In België was er intussen een consensus over het feit dat de toegang tot water het best verzekerd wordt door water te beschouwen als een publiek goed in handen van de overheid. De waterresolutie “toegang tot water voor iedereen”, goedgekeurd op 14 april 2005 door de voltallige vergadering van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, is daar het beste bewijs van. Na een campagne van 11.11.11, de koepel van de Vlaamse Noord-Zuidbeweging, ondersteunden ook de Vlaamse gemeenten (60%) en provincies (80%) deze resolutie.

“Het recht op water voor iedereen” werd in de slotverklaring van het Wereldwaterforum in Mexico in maart 2006 niet opgenomen in de verklaring van de ministers. Dit was enerzijds te wijten aan de principiële afwijzende houding van de VS, en anderzijds aan een aantal ontwikkelingslanden die watervoorziening niet als wettelijke verplichting in hun land willen, omdat ze het, wegens gebrek aan middelen, in de praktijk toch niet kunnen waarmaken (bv. Zuid-Afrika). Maar de algemene teneur van het Wereldwaterforum was wel dat “water een recht is voor iedereen”. Dit werd nu zelfs voor het eerst verklaard door de wateractoren uit de privé-sector.

4e Wereldwaterforum in Mexico (Foto © IISD/Earth Negotiations Bulletin)

2006 – 2007: Duitsland en Spanje zijn de trekkers

In november 2006 stimuleerden Duitsland en Spanje de nieuw in het leven geroepen VN-Mensenrechtenraad om de OHCHR (het Bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten) een begrijpbare studie te laten maken rond het erkennen van drinkwater als mensenrecht.

Op 13 augustus 2007 legde de hoge commissaris zijn rapport voor aan de Algemene Vergadering van de VN. Er was voor het eerst sprake van een link tussen drinkwater en sanitaire voorzieningen. Hoewel de commissaris pleitte dat de VN “haar overwegingen om drinkwater en sanitaire voorzieningen als mensenrecht te erkennen verder moet zetten”, vermeldde hij ook een aantal vaak juridische punten die nog verder uitgezocht moesten worden. Hij riep de lidstaten vooral ook op om het gebrek aan aandacht op internationaal niveau voor dit onderwerp om te buigen.

Op 14 september 2007, tijdens een ‘side event’ van de VN Raad voor Mensenrechten in Genève, engageerden Duitsland en Spanje zich verder om de erkenning van het recht

op drinkwater en sanitaire voorzieningen als mensenrecht te bespoedigen. Ze riepen andere landen op om de nodige aandacht te geven aan het rapport, en om eveneens hard te lobbyen zodat bij de volgende vergadering van de Raad in maart 2008 besloten kon worden om een speciale procedure op te starten om ‘drinkwater en sanitaire voorzieningen’ definitief als mensenrecht te laten erkennen.

Volgens de toenmalige woordvoerder van de Duitse regering, Dr. Uschi Eid, moet men, als men in deze materie ‘water’ vernoemt, er altijd ‘sanitatie’ bij denken. De voorziening van zuiver drinkwater kan niet los gezien worden van het goed afvoeren en behandelen van afvalwater en excreta voor het verbeteren van de algemene hygiëne. Vuil water en onvoldoende hygiëne en sanitaire voorzieningen zijn de oorzaak van 80% van de ziektes in de ontwikkelingslanden, en zorgen voor veel meer sterfgevallen dan aids. 2008 werd door de Algemene Vergadering van VN dan ook uitgeroepen tot het “Internationale jaar van sanitatie”.

2008: de Albuquerque aangesteld als onafhankelijk VN-expert²⁾

In september 2008 stelde de VN-Mensenrechtenraad Catarina de Albuquerque aan als onafhankelijk experte inzake water en sanitaire voorzieningen. Ze start haar opdracht op 1 november 2008.

Catarina de Albuquerque bezoekt verschillende landen en onderzoekt hoe het er gesteld is met de toegang tot water en sanitaire voorzieningen op nationaal en lokaal niveau. Ze bestudeert er de do's en don'ts, formuleert aanbevelingen voor de regeringen en reikt adviezen aan om de toegang te verhogen en de bescherming van de mensenrechten te garanderen.

2010: EU steunt recht op water³⁾

Terwijl de Europese Commissie tot dan zorgvuldig vermeden had enige daadkracht te vertonen rond het 'recht op water', kondigde de Europese Raad in een officiële verklaring van 22 maart 2010 aan dat de toen 27 lidstaten van de Europese Unie het recht op water en sanitaire voorzieningen erkennen, zonder zich evenwel expliciet uit te drukken⁴⁾. Deze onopgemerkte verklaring was echter zo belangrijk dat 14 andere Europese staten zich hier ook bij wilden aansluiten.

Concreet herhaalde de Europese Unie dat "alle staten plichten hebben op het gebied van mensenrechten met betrekking tot de toegang tot drinkwater en sanitaire voorzieningen" en is ze van mening dat deze "even nauw verbonden zijn met de rechten van de mens als het recht op huisvesting, voedsel en gezondheid". Deze stelling was zeer belangrijk omdat het recht op huisvesting, voedsel en gezondheid ingeschreven staat in het Internationale Pact over Economische, Sociale en Culturele Rechten⁵⁾, een conventie die aangenomen werd in 1966 en in 162 staten van kracht is.

De EU verklaarde: "Niet alleen is de toegang tot drinkwater verbonden met de rechten van de mens, maar maakt deze ook integraal deel uit van het recht op een voldoende hoge levensstandaard en is dus nauw verbonden met de menselijke waardigheid." En dit 'recht op een waardig leven' staat ook ingeschreven in het Internationale Pact over Economische, Sociale en Culturele Rechten.

Richtlijnen nodig

Nooit tevoren erkenden de lidstaten van de EU collectief dat het recht op water deel uitmaakt van de economische en sociale rechten van de mens en dat men daarom moet streven naar een actieve toepassing van dit recht. Dat toegang tot water voortaan een formeel recht is en dus meer dan een eenvoudige behoefte, houdt voor de staten verplichtingen in.

De volgende punten illustreren het belang van de verklaring:

- de EU heeft voortaan een gemeenschappelijk standpunt over dit onderwerp en kan dus eensgezind optreden als er vragen gesteld worden op de Algemene Vergadering van de VN of op de Mensenrechtenraad;

- niet alleen verdedigt de EU het recht op water, ze verbindt ook het recht op sanitaire voorzieningen hiermee;
- het erkennen van verplichtingen op het gebied van toegang tot water en sanitaire voorzieningen door de EU zou op termijn moeten leiden tot het voorbereiden van een richtlijn over dit onderwerp. Deze richtlijn legt dan het toepassingsgebied van de verplichtingen vast en verleent een concrete inhoud aan dit recht.

Concreet wil de Europese Unie dat drinkwater "een schappelijke prijs en een aanvaardbare kwaliteit heeft". Dit soort eisen houdt in dat men specifieke maatregelen moet nemen die bij voorkeur door een richtlijn bepaald worden, zoals gebeurde voor telecommunicatie.

2) <http://www.righttowater.info/rights-in-practice/catarina-de-albuquerque/>

3) <http://eaudanslaville.fr/spip.php?article795>

4) http://europa.eu/rapid/press-release_PESC-10-12_nl.htm

5) <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>

De EU-verklaring van 22 maart 2010 is ook van groot belang op mondiaal vlak. Tot nu waren de ontwikkelingslanden de belangrijkste verdedigers of voorvechters van het recht op water. Meer dan 139 ontwikkelingslanden pleitten voor het recht op water en sanitaire voorzieningen tijdens diverse regionale conferenties of conventies. Sinds maart 2010 worden zij hierin bijgestaan door een deel van de geïndustrialiseerde landen.

Met deze langverwachte erkenning worden de staten aangemoedigd om wetten te stemmen en reglementering uit te schrijven rond het recht op water en sanitaire voorzieningen. Frankrijk schreef zo, in 2006, het recht op water in zijn interne politiek (LEMA⁶⁾) in, maar het is wachten op de concrete uitvoering. De Franse overheid heeft echter begrepen waar het op staat en steunt verschillende projecten en wetsvoorstellen van het Parlement om toegang tot water aan een schappelijke prijs mogelijk te maken. De moeilijkheid zal erin bestaan de noodzakelijke financiering te vinden opdat zij die toegang hebben tot water solidair zijn met degenen die dat niet hebben.

2010: VN-resolutie over mensenrecht op schoon water en sanitaire voorzieningen⁷⁾

De Algemene Vergadering van de VN keurde op 28 juli 2010 een resolutie goed die het recht op veilig en schoon water en op sanitaire voorzieningen als een mensenrecht erkent. Hoewel de resolutie niet bindend is, heeft ze toch een grote politieke betekenis. Het soms heftige debat over het recht op water woedt op dat moment immers al meer dan 15 jaar binnen de internationale gemeenschap en voor het eerst stemde niemand tegen een ingediende resolutie om drinkwater en basissanitair als een mensenrecht te beschouwen.

De VN-resolutie werd ingediend door Bolivia met Yemen als medesponsor, en kreeg de steun van 122 landen waaronder China, Rusland, Egypte, Frankrijk, Spanje, Duitsland en België. Er waren geen tegenstemmen. 41 landen, waaronder de Verenigde Staten, Canada, Turkije, Israël, Groot-Brittannië en Nederland, onthielden zich van de stemming.

Veel van de zich onthoudende landen argumenteerden dat deze resolutie het voorbereidende werk binnen de VN-Mensenrechtenraad in Genève ondermijnt. Daar werkte de VN-experte Catarina de Albuquerque aan een rapport over water en sanitaire voorzieningen⁸⁾. Dit rapport werd in 2011 verwacht en zou de basis moeten vormen om tot een bindende beslissing omtrent het recht op water te komen.

Ook wezen verschillende landen er op dat de tekst van de resolutie te vaag is, dat de resolutie onvoldoende verantwoordelijkheid bij de nationale overheden legt en dat er (nog) geen internationale wetgeving bestaat die dit recht op water ondersteunt.

Duitsland – binnen de EU samen met Spanje één van de grote voorvechters van het recht op water – steunde de resolutie, maar had een krachtigere boodschap verwacht die de landen op hun verantwoordelijkheid wijst om de mensenrechten voor al hun inwoners waar te maken. Duitsland riep de landen ook op om actief mee te werken aan de ontwikkelingen binnen de VN-Mensenrechtenraad.

België stemde eveneens vóór, maar betreunde zoals vele landen dat geen consensus kon worden bereikt, zodat men tot een stemming moest overgaan. Ook het feit dat de suggesties vanuit de Europese Unie niet waren opgenomen in de tekst werd betreurd. In maart 2010 erkenden de 27 EU-lidstaten impliciet het recht op water.

Hoewel ze niet bindend is, betekent de aangenomen resolutie toch een krachtige aansporing voor de internationale gemeenschap. Ontwikkelde landen en internationale organisaties zouden (meer) financiële en technologische bijstand moeten verlenen aan ontwikkelingslanden, zodat deze hun inspanningen kunnen verhogen om de toegang tot drinkbaar water en sanitaire basisvoorzieningen te verzekeren.

6) <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006055130&dateTexte=vig>

7) <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/ga10967.doc.htm>

8) http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/18session/A-HRC-18-33-Add1_en.pdf

2014: Belgische resolutie over universeel recht op water⁹⁾

Op 13 februari 2014 nam de Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers in plenaire vergadering een resolutie aan over het universele recht op water.

In de resolutie verzoekt de Kamer de federale regering om duidelijk en officieel stelling te nemen ten gunste van de erkenning van het universele recht op water en elementaire waterzuivering. De Kamer vraagt dan ook dat de regering hiervoor pleit op de relevante internationale fora en verwijst naar artikel 25 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Dit artikel stelt dat iedereen recht

heeft op een treffelijke levensstandaard.

In de resolutie wordt ook gewezen op het feit dat er steunmaatregelen moeten worden uitgewerkt voor de landen in ontwikkeling. Deze maatregelen in verband met vrije en niet-discriminerende toegang tot water en waterzuivering moet worden gerealiseerd door zowel Belgische als Europese initiatieven. De Kamer vraagt ook dat het universeel recht op water en waterzuivering wordt opgenomen in de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen, die in 2015 de Millenniumdoelen moeten opvolgen.

2014: Europees burgerinitiatief Right2Water¹⁰⁾

Op 17 februari 2014 vond in het Europees Parlement de eerste publieke hoorzitting plaats naar aanleiding van het eerste geslaagde Europese burgerinitiatief, 'Right2Water'.

EPSU, de Europese federatie van vakbonden voor openbare diensten, haalde 1,8 miljoen handtekeningen op voor haar petitie "Right2water", en kwam daarmee ruim boven de drempel van 1 miljoen in minstens 7 lidstaten. Bij het halen van deze drempel is het Europees Parlement verplicht het onderwerp ter bespreking op de agenda te zetten. De meeste van de Europarlementariërs die tussenkwamen –er waren ook enkele uitzonderingen– ondersteunden de 3 eisen van de EPSU, met name:

- dat Europa er alles aan moet doen opdat al haar burgers toegang hebben tot drinkwater en sanitaire voorzienin-

gen, aangezien dit een mensenrecht is erkend door de VN;

- dat Europa haar inspanningen moet opdrijven om wereldwijd van hetzelfde basisrecht te laten genieten;
- dat waterbeheer en de dienstverlening rond water niet geliberaliseerd of geprivatiseerd mogen worden.

Vooraf in het laatste punt heeft de Europese Commissie een ambigue houding. Alhoewel commissaris Barnier (verantwoordelijk voor interne markt) 2 jaar geleden water in laatste instantie schrapte uit de richtlijn voor het toestaan van concessies voor publieke diensten, zorgt de Trojka in de Europese landen waar drastisch moet bespaard worden voor een stevige druk om publieke waterdiensten te privatiseren. Voorbeelden zijn er in Griekenland en Portugal. Ook in de vrijhandelsakkoorden die de EU afsluit met diverse landen, is de EU steeds voorstander van vergaande liberalisering.

En hoe verder?

Wil het recht op water en sanitaire voorzieningen afdwingbaar zijn voor de burgers en invulbaar zijn door de staten, dan moet op 3 fronten gewerkt worden:

- Het recht op water en sanitaire voorzieningen moet opgenomen worden in de grondwet of andere wetgeving van een land. Eind 2014 hebben maar 10 landen dit recht opgenomen.¹¹⁾

- Een land moet staatsstructuren en/of publieke agent-schappen opzetten die instaan voor de planning, normering en controle op organisaties die drinkwaterinfrastructuur bouwen en drinkwater leveren.
- Er moeten voldoende financiële middelen gemobiliseerd worden om de nodige infrastructuur te bouwen, goed te beheren en te onderhouden.

9) <http://www.dekamer.be/flwb/pdf/53/2642/53K2642010.pdf> 7

10) www.right2water.eu

11) <http://www.rampedre.net/>

Colofon

Dit document maakt deel uit van een reeks over water.

Publicatiedatum: 15 oktober 2014.

Protos - Flamingostraat 36 - 9000 Gent - T 00(32)9 235 25 10 - www.protosh2o.org - info@protosh2o.org